

ANNA KOBIERECKA
Łódź

NEGATYWNE KONSEKWENCJE DYPLOMACJI SPORTOWEJ DLA WIZERUNKU PAŃSTWA

PRZYKŁAD LETNICH IGRZYSK OLIMPIJSKICH W RIO DE JANEIRO

W dobie globalizacji, różnorodności podmiotów politycznych oraz metod komunikowania dyplomacja zaczyna przybierać coraz to nowe formy. Sport jest jednym z narzędzi stosowanych przez państwa w kreowaniu ich pożądanego wizerunku międzynarodowego, ale może być również wykorzystywany do tworzenia marki określonych miejsc, dyplomacji publicznej, wzmacniania miękkiej siły czy wreszcie wspierania pożądanego procesu zmiany społecznej w państwach rozwijających się¹. Ze względu na popularność sportu, jego powszechność oraz liczne możliwości transmitowania ważniejszych wydarzeń sportowych może on istotnie wpływać na wzmacnianie, ale również osłabianie wizerunku państwa. Pozytywna rola sportu dla atrakcyjności wizerunkowej państwa wydaje się oczywista – sport jest jedną z kategorii uwzględnianych zarówno w rankingach mierzących siłę marki narodowej, jak i miękkiej siły². Co więcej, krąg państw czy miast wybieranych na organizatorów największych imprez sportowych stale się poszerza na kolejne kontynenty, dotychczas pomijane. Przykładem tego jest wybór RPA na gospodarza mistrzostw świata w piłce nożnej w 2010 r., Rio de Janeiro jako gospodarza igrzysk olimpijskich w 2016 r. czy Kataru jako organizatora kolejnych mistrzostw świata w piłce nożnej w 2022 r.³

Organizacja igrzysk w Brazylii zdaniem polityków miała stać się narzędziem promocji kraju i wzmocnienia jego wizerunku. W momencie złożenia kandydatury Rio de Janeiro jako organizatora igrzysk olimpijskich, jak również w chwili przyznania prawa do organizacji imprezy, Brazylia przeżywała rozkwit gospodarczy. Hossa nie okazała się jednak zjawiskiem stabilnym oraz stałym i kiedy gospodarka zaczęła się

¹ J. Pamment, *Rethinking Diplomatic and Development Outcomes through Sport: Toward a Participatory Paradigm of Multi-Stakeholder Diplomacy*, „Diplomacy and Statecraft” 2016, vol. 27, no. 2, s. 232.

² Elcano Royal Institute, *Elcano Global Presence Index*, <http://www.globalpresence.realinstitutoelcano.org/en/structure> (19.03.2018).

³ B. Schausteck de Almeida, W. Marchi Junior, E. Pike, *The 2016 Olympic and Paralympic Games and Brazil's soft power*, „Contemporary Social Science”, 2014, Vol. 9, No. 2, s. 271.

załamywać, Igrzyska stały się nadzieją na jej ponowne ożywienie⁴. Ze względu na ogromne koszty finansowe organizacji igrzysk, zwłaszcza w kontekście zapewnienia odpowiedniej infrastruktury, takie oczekiwania mogły okazać się jednak błędne. Już wcześniejsza organizacja mistrzostw świata w piłce nożnej w 2014 r. ukazała ogrom obciążeń finansowych, a najbardziej jaskrawym tego przejawem były nieprzemyślane inwestycje infrastrukturalne pozostawiające po zakończonej imprezie tzw. białe słonie – obiekty, których utrzymanie przynosi państwu straty i dodatkowo jest źródłem potencjalnej korupcji. Innym przykładem negatywnych, finansowych konsekwencji igrzysk są Ateny. Organizacja letnich igrzysk w 2004 r. kosztowała Grecję 16 miliardów dolarów, będąc jedną z przyczyn znaczącego pogorszenia kondycji finansowej tego państwa⁵.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie możliwych negatywnych efektów wykorzystania dyplomacji sportowej w celach wizerunkowych oraz wzmocnienia miękkiej siły państwa, zgodnie ze stawianą hipotezą, iż niektóre formy dyplomacji sportowej oraz wizerunkowego wykorzystania sportu, zależne od działań podejmowanych przez państwo, mogą w efekcie osłabić jego wizerunek. Pojawia się również pytanie badawcze o znaczenie ogólnego poziomu rozwoju państwa oraz o formę rządów dla korzyści płynących z wizerunkowego wykorzystania sportu. Czy w przypadku państw rozwijających się oraz niedemokratycznych ryzyko niepowodzenia w organizacji imprezy sportowej jest większe? W celu weryfikacji stawianej hipotezy oraz znalezienia odpowiedzi na pytania badawcze analizie poddany został przykład wykorzystania organizacji igrzysk olimpijskich przez Brazylię w 2016 r. Kazus ten wydaje się ciekawym obiektem analizy, ponieważ Brazylia jest państwem dynamicznie rozwijającym się i zaliczonym do grona wzrastających potęg regionalnych, tzw. grupy państw BRICS. Jednocześnie, mimo swojego niewątpliwego potencjału, pozostaje państwem nadal niestabilnym zwłaszcza w sferze sytuacji wewnętrznej. Taki wybór analizowanego przypadku pozwala zaobserwować potencjalne wyzwania wizerunkowe w wykorzystaniu igrzysk olimpijskich przez państwo dopiero pretendujące do miana kluczowego gracza stosunków międzynarodowych.

Analizowana tematyka skłania do zwrócenia szczególnej uwagi na wykorzystanie sportu jako narzędzia kreowania wizerunku państwa w perspektywie możliwych negatywnych następstw włączania do tego procesu określonych metod dyplomacji sportowej czy też wizerunkowego wykorzystania sportu. Analiza została przeprowadzona w oparciu o wybrane studium przypadku, zgodnie z koncepcją *soft disempowerment*, zaproponowaną przez Paula Michaela Brannagana i Richarda Giulianotti. Zakłada ona, iż tam gdzie istnieją sprzyjające okoliczności do wzmocnienia miękkiej siły państwa, jednocześnie istnieje ryzyko „miękkiego osłabienia”. Autorzy koncepcji wysnuli swoje założenia z doświadczenia przygotowań finału mistrzostw świata w piłce nożnej w 2022 r. w Katarze. Organizacja imprez masowych, w tym przypadku

⁴ A. Castillo, *Corruption and calamity in Rio's Games of exclusion*, „Eureka Street” vol 26, No 15, 31.07.2016, <https://www.eurekastreet.com.au/article.aspx?acid=49706> (19.03.2018).

⁵ *Ibidem*.

jednej z największych imprez sportowych o światowym zasięgu, zamiast wzmocnić wizerunek państwa oraz jego miękką siłę, może przynieść skutki odwrotne, bowiem główna uwaga środowiska międzynarodowego oraz mediów skupia się na negatywnych aspektach związanych z tym państwem. Dzieje się tak w sytuacji, gdy państwo nie jest gotowe na tak znaczącą uwagę ze strony światowych mediów, a także gdy realizowana przez nie polityka (zagraniczna bądź wewnętrzna) budzą szersze kontrowersje⁶. Podobny pogląd podziela Joseph Nye, twierdząc iż jeśli elementy kultury, realizowanej polityki, promowanych wartości danego kraju nie są atrakcyjne, opierające się na nich działania w zakresie dyplomacji publicznej nie wzmocnią jego miękkiej siły⁷. Zgodnie z koncepcją *soft disempowerment*, analizie poddany zostanie wpływ organizacji letnich igrzysk olimpijskich w Rio de Janeiro w 2016 r.

DYPLOMACJA SPORTOWA

Najczęściej podawanym w literaturze przykładem dyplomacji sportowej jest tzw. „dyplomacja pingpongowa” pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Chińską Republiką Ludową, która pozwoliła na przełamanie izolacji dyplomatycznej pomiędzy tymi państwami. Oba kraje, choć skonfliktowane, wykazywały zainteresowanie zbliżeniem politycznym, jednak wykorzystanie tradycyjnych kanałów dyplomatycznych wiązało się z pewnym ryzykiem wynikającym z kolei z relacji USA oraz Tajwanu, nieuznawanego przez ChRL. Spotkania sportowców uznane zostały za szansę stworzenia odpowiedniego klimatu dla podjęcia działań z zakresu klasycznej dyplomacji bez ryzyka kompromitacji. Podstawowym znaczeniem i istotą dyplomacji sportowej powinno bowiem być wykorzystanie sportu jako narzędzia nawiązywania, a również rozwijania kontaktów dyplomatycznych pomiędzy podmiotami o wrogim nastawieniu⁸. Takie znaczenie dyplomacji sportowej widoczne było podczas ostatnich igrzysk zimowych w Pjongczang w 2018 r., gdzie mocno akcentowano przesłanie pokoju, a ceremonia otwarcia zawierała wiele elementów symbolicznych, ukazujących zbliżenie oraz współpracę pomiędzy skonfliktowaną Koreą Południową i Koreą Północną. Sam znicz został zapalony przez południowokoreańską łyżwiarkę Yuna Kim, jednak pochodnia została jej przekazana przez dwie zawodniczki z żeńskiej drużyny hokejowej, która na igrzyskach olimpijskich w Pjongczang została połączona, by reprezentować zarówno Koreę Południową, jak i Północną. Symboliczne znaczenie miało również wspólne wejście obu reprezentacji sportowców podczas ceremonii otwarcia pod jedną

⁶ P.M. Brannagan, R. Giulianotti, *Soft power and soft disempowerment: Qatar, global sport and football's 2022 World Cup finals*, „Leisure Studies”, Vol. 34, Issue 6, 2014, s. 4.

⁷ J. S. Nye, *Public diplomacy and soft power*, „The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science”, 616(1), s. 95.

⁸ M. M. Kobierecki, *Dyplomacja sportowa jako kategoria nauk o polityce*, „Athenaeum Polskie Studia Politologiczne”, vol. 51/2016, s. 115.

flagą niesioną przez bobsleistę Won Yun-jong z Korei Południowej i hokeistę Hwang Chung-guma z Korei Północnej⁹.

Znaczenie dyplomacji sportowej może być znacznie głębsze niż jedynie stwarzanie sprzyjających okoliczności do zbliżenia między skonfliktowanymi państwami. Może obejmować wiele form działalności państwa oraz różnorodność metod wykorzystywania sportu dla realizacji ich celów politycznych. Dyplomacja sportowa uznawana jest przez Jamesa Pammenta za konieczne i innowacyjne pole rozważań nad różnorodnością dyplomacji w XXI w.¹⁰, a jej głębsze wymiary zostały przeanalizowane między innymi przez Stuarta Murray'a oraz Geoffrey'a Pigmana, którzy rozróżniają dwa sposoby wykorzystania sportu w dyplomacji publicznej, czy też polityce w szerszym rozumieniu. Pierwszy zakłada świadome wykorzystanie międzynarodowego sportu przez rządy państw jako narzędzia dyplomacji. Drugi, określony mianem „międzynarodowy sport jako dyplomacja”, dotyczy dyplomatycznej reprezentacji, komunikacji i negocjacji pomiędzy podmiotami pozapaństwowymi, które towarzyszą współzawodnictwu sportowemu¹¹. Pierwsza kategoria obejmuje między innymi wykorzystanie organizacji imprez sportowych oraz znanych sportowców z intencją realizacji celów dyplomatycznych. Celem takiego wykorzystania sportu jest bądź załagodzenie istniejących napięć pomiędzy państwami, bądź próba rozeznania możliwości politycznego zbliżenia. Druga zaś obejmuje wkład instytucji powiązanych ze sportem w ogólny rozwój społeczeństwa – przykładowo promowanie określonych wartości czy ideologii. W tej kategorii uwzględniony jest również dyplomatyczny wymiar procesu negocjacyjnego w związku z organizacją najważniejszych imprez sportowych o zasięgu międzynarodowym, gdzie podmioty pozapaństwowe, jak Międzynarodowy Komitet Olimpijski czy FIFA postrzegane są jako realizatorzy specyficznych form dyplomacji¹².

Sport daje zatem wiele różnorodnych możliwości wykorzystania go dla celów dyplomatycznych. Obok tych najbardziej oczywistych, związanych z tworzeniem dogodnych okoliczności dla nawiązania bliższych kontaktów między skonfliktowanymi państwami pojawiają się również głębsze wymiary dyplomacji sportowej. Jednym z przykładów może być wykorzystanie sportu nie tylko do zbliżenia, ale również wyrażenia dezaprobaty lub kontestowania określonego państwa, czy też ideologii lub polityki jaką ono realizuje. Tutaj przywołać należy zwłaszcza narzędzie bojkotu sportowego lub podejmowanie kroków zmierzających do sportowego izolowania danego

⁹ *Winter Olympics opening ceremony: Koreans enter under unified flag – as it happened*, „The Guardian”, 8 March 2018, <https://www.theguardian.com/sport/live/2018/feb/09/winter-olympics-2018-opening-ceremony-live?page=with:block-5a7d900ee4b0365be5168954#block-5a7d900ee4b0365be5168954> (19.03.2018).

¹⁰ J. Pamment, *op. cit.*, s. 232.

¹¹ S. Murray, G. Pigman, *Mapping the relationship between international sport and diplomacy*, „Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics”, 17:9, s. 1099.

¹² *Ibidem*.

państwa¹³ – z sytuacją taką mieliśmy do czynienia w przypadku igrzysk w Moskwie w 1980 r. Bojkot imprezy związany był z agresją ZSRR w Afganistanie, a jego inspiratorem był prezydent USA Jimmy Carter, który chciał wyrzucić w ten sposób nacisk na Związek Radziecki. Narodowy Komitet Olimpijski USA zgodnie ze stanowiskiem amerykańskich sportowców nie chciał zdecydować się na taki krok, proponując alternatywne rozwiązanie w postaci przełożenia terminu igrzysk. Ostatecznie do bojkotu doszło, a stanowisko amerykańskie zostało poparte przez wielu jego politycznych sojuszników¹⁴. Był to wyraz widocznego upolitycznienia samych igrzysk, jak również wagi jaką przykładano do organizacji tej imprezy z perspektywy prestiżu państwa goszczącego imprezę. Kolejnym przykładem jest wykorzystanie imprez sportowych, co pozwala na ukazanie siły i potencjału państwa zarówno poprzez samą formę organizacji imprezy sportowej¹⁵, jak i poprzez rywalizację sportową i odniesione zwycięstwa¹⁶ czy wreszcie sportową pomoc rozwojową, której doskonałym przykładem jest Norwegia¹⁷. Wykorzystanie organizacji imprez sportowych do ukazania potęgi państwa blisko wiąże się z możliwością wzmocnienia jego wizerunku oraz postrzegania zarówno na płaszczyźnie lokalnej, jak i międzynarodowej. Państwa peryferyjne, mniejsze i odgrywające mniej istotną rolę w systemie międzynarodowym mogą szczególnie wykorzystać organizację tak istotnych sportowych wydarzeń poprzez zaakcentowanie swojej obecności w środowisku międzynarodowym jako reprezentantów określonej kultury z obszarów rozwijających się¹⁸. Wykorzystanie sportu w dyplomacji państwa daje wiele możliwości analizy znaczenia dyplomacji sportowej dla znaczenia państwa, jego pozycji międzynarodowej, siły marki narodowej oraz miękkiej siły.

Wykorzystanie sportu w polityce wizerunkowej Brazylii – organizacja letnich igrzysk olimpijskich 2016

Organizacja istotnych wydarzeń o zasięgu międzynarodowym stanowi kluczowy element wpływu sportu na wizerunek państwa, jego postrzeganie, pozycję czy wreszcie miękką siłę. Brazylia jest jednym z państw, które w ostatnich latach dostrzegło potencjał organizacji igrzysk olimpijskich jako najistotniejszej międzynarodowej imprezy sportowej, mogącej pozytywnie wpłynąć na jej międzynarodową pozycję.

¹³ M. M. Kobierecki, *Dyplomacja sportowa. Sport jako arena prowadzenia dyplomacji międzynarodowej*, „Kultura i Polityka”, nr 17, 2015, s. 111, 113.

¹⁴ T. Matras, *Bojkot igrzysk olimpijskich w Moskwie w 1980 r. przykładem wykorzystania sportu w celach politycznych w świetle wybranych źródeł drukowanych*, prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Seria: Kultura Fizyczna 2011, z. X, s. 102-105.

¹⁵ B. Ociełka, *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013, s.

¹⁶ M. M. Kobierecki, *Dyplomacja sportowa jako kategoria ...*, s. 121.

¹⁷ S.C. Darnell, *Ethnic Challenges and Principal Hurdles in Sport-For-Development Work*, w: K. Young, C. Okada (red.), *Sport, Social Development and Peace*, Bingley 2014, s. 8.

¹⁸ A. Desai, G. Vahed, *World Cup 2010: Africa's turn or the turn on Africa?*, „Soccer & Society”, 11 (1–2), s. 155.

Brazylia jest piątym co do wielkości powierzchni państwem na świecie. Uznawana jest również za państwo dynamicznie rozwijające się i zaliczana do grupy państw BRICS – mocarstw regionalnych¹⁹. Organizacja wydarzenia o takim znaczeniu jak igrzyska olimpijskie mogła stać się okazją do wzmocnienia pozycji Brazylii oraz jej pozytywnego postrzegania, nadając państwu większej rozpoznawalności i symbolicznego znaczenia na arenie międzynarodowej²⁰. W okresie prezydentury Luiza Inacio da Silvy wysiłki państwa koncentrowały się zwłaszcza na demokratyzacji procesu decyzyjnego poprzez zaangażowanie się w skoordynowaną współpracę z państwami zaliczanymi do grupy BRICS oraz G-20 przy równoczesnym podkreślaniu pokojowego nastawienia tego państwa, dążenia do ochrony praw człowieka oraz promowania zrównoważonego rozwoju²¹. Organizacja igrzysk pozwoliłaby dodatkowo zaakcentować pozytywne działania rządu brazylijskiego, zmierzające do szeroko rozumianego rozwoju państwa oraz zwiększenia jego międzynarodowej obecności i znaczenia.

Kandydatura Rio de Janeiro jako organizatora igrzysk olimpijskich miała więc wielorakie znaczenie. Prezydent Luiz Inacio Lula da Silva podkreślał możliwość zorganizowania igrzysk w Brazylii jako wzmocnienia postrzegania tego państwa w roli lidera regionu. Brazylia miała stać się pierwszym państwem na kontynencie Ameryki Południowej, goszczącym imprezę o takiej randze i zasięgu, co miało przynieść pozytywne efekty nie tylko dla samej Brazylii, ale również dla całego regionu Ameryki Łacińskiej²². Rio, składając swoją kandydaturę, zaprezentowało Brazylię jako państwo o wzrastającej potęgze gospodarczej i politycznej.

Problem łamania praw człowieka oraz rosnącej przemocy i przestępczości

Kiedy w 2009 r. przyznano prawo organizacji letnich igrzysk stolicy Brazylii, państwo to przeżywało prawdziwy rozkwit – zgodnie z prognozami Banku Światowego, Brazylia miała stać się w niedalekiej przyszłości piątą gospodarką na świecie. W samej Ameryce Łacińskiej już zyskała pozycję dominującą, a jej gospodarka rozwijała się stabilnie ze średnią prędkością 4% rocznie²³. Igrzyska miały odbyć się pod hasłem celebracji i transformacji, co nawiązywało do strategii długoterminowego rozwoju Rio de Janeiro, przemian jego struktur miejskich i promowania społecznej inkluzji. W związku z tym opracowany został zestaw 5 kluczowych strategii, wspierających osiągnięcie zamierzonych celów, zakładających promowanie udziału młodzieży w wydarzeniu, zapewnienie transformacji społecznej i rozwoju poprzez sport, ukazanie Brazylii jako lidera sportowego w Ameryce Południowej, promocję kraju w skali

¹⁹ Zob. S. Kingah, C. Quiliconi, *Global and Regional Leadership of BRICS Countries*, Springer 2016.

²⁰ B. Schausteck de Almeida, W. Marchi Junior, E. Pike, *op. cit.*, s. 271.

²¹ *Ibidem*, s. 275.

²² *Ibidem*, s. 272.

²³ A. Castillo, *op. cit.*

globalnej oraz efektywną organizację igrzysk²⁴. Uzyskanie prawa organizacji igrzysk faktycznie realnie wpłynęło na implementację kolejnych programów transformacji struktur miejskich w Rio de Janeiro oraz wsparcie dotychczasowych reform przeprowadzanych między innymi w jednej z biednych dzielnic miasta – Providencii. Z czasem jednak pojawił się zarzut, iż igrzyska olimpijskie stanowią „wymówkę” pozwalającą pomijać interesy najbiedniejszej ludności, a realizowane programy w rzeczywistości zmierzają do zlikwidowania problemu *faveli* i przeniesienia biednych dzielnic do odleglejszych terenów miasta. Jednym z obszarów dotkniętych masowymi eksmisjami był Vila Autodromo, gdzie ponad 22 000 rodzin zostało zmuszonych do opuszczenia domu²⁵. Ponadto, szacuje się iż w okresie od 2009 do 2015 r. łącznie wyeksmiowano ponad 77 tys. osób, a kolejne tysiące były zagrożone przymusowymi przesiedleniami²⁶. Programy przesiedleńcze przewidziane dla wybranych ubogich dzielnic, między innymi dla wspomnianej Providencii, nie wiązały się bezpośrednio z organizacją igrzysk, a z realizacją programów rozwoju turystyki czy rynku nieruchomości zainicjowanych już wcześniej²⁷. Niemniej jednak, w związku z przygotowaniem do igrzysk w 2016 r. działania te uznawane były niejako automatycznie za powiązane z nimi. Już w 2011 r. w kontekście igrzysk w Rio de Janeiro pojawiło się określenie „miasto wyjątków”, nawiązujące do powyższych zarzutów. Obok przesiedleń, jako negatywny wpływ igrzysk podkreślano również pomijanie ekspertyz i regulacji środowiskowych oraz wprowadzanie autorytarnych rozwiązań w bezpieczeństwie publicznym²⁸.

Igrzyska przyczyniły się również do podejmowania prób rozwiązania problemów najbiedniejszych dzielnic, przybierających między innymi formę zwiększenia obecności policji na tych obszarach – szczególnie częste były skargi na agresywne zachowanie funkcjonariuszy²⁹. Zarówno próby likwidacji *faweli* i ich przeniesienia w inne rejony miasta oraz rosnąca przemoc odbierane były jako formy łamania praw człowieka. Na ten aspekt w wymiarze bardziej ogólnym zwrócili uwagę Adam Talbot i Thomas F. Carter, mówiąc o coraz wyraźniejszym i częstszym problemie łamania praw człowieka przy okazji organizacji igrzysk olimpijskich, co – ich zdaniem – wynikało z nowego trendu przyznawania prawa do organizacji tej imprezy miastom z państw rozwijających się. Państwa te, zwłaszcza rządzone autorytarnie, mają większe predyspozycje do dyskryminowania i łamania praw lokalnej i najbiedniejszej ludności niż państwa wysokorozwinięte i demokratyczne³⁰. Brazylia jeszcze z okresu

²⁴ B. Schausteck de Almeida, W. Marchi Junior, E. Pike, *op. cit.*, s. 277.

²⁵ A. Talbot, T. F. Carter, *Human rights abuses at the Rio 2016 Olympics: activism and the media*, „Leisure Studies”, Volume 37, Issue 1, 2018, s. 6.

²⁶ J. Freeman, M. Burgos, *Accumulation by Forced Removal: The Thinning of Rio de Janeiro's Favelas in Preparation for the Games*, „Journal of Latin American Studies”, 49, 2016, s. 550.

²⁷ J. Freeman, M. Burgos, *op. cit.*, s. 553.

²⁸ M.A. Richmond, J. Garmany, *Post-third-world city' or neoliberal 'city of exception'? Rio de Janeiro in the Olympic Era*, „International Journal Of Urban And Regional Research”, 2016, s. 628.

²⁹ *Ibidem*, s. 622.

³⁰ A. Talbot, T. F. Carter, *op. cit.*, s. 1.

dyktatur wojskowych lat 1964-1985 wyniosła tendencje do tworzenia usankcjonowanego przez państwo systemu przemocy wymierzonej w biednych, które w okresie przygotowań do igrzysk w Rio przybrały na sile³¹. Również *Human Rights Watch* zauważało problemy łamania praw człowieka oraz poziomu przestępczości, zwłaszcza intensyfikację przemocy wobec społeczeństwa ze strony policji – zgodnie z jej raportem już w 2015 r. o 18% w porównaniu z rokiem poprzednim wzrosła liczba zabójstw, za które odpowiadała policja³², a w okresie przygotowań do igrzysk z jej rąk zginęło łącznie około 2500 osób³³. Także *Amnesty International* sporządziła kilka raportów dotyczących przemocy stosowanej przez lokalną policję, co wiązano bezpośrednio z organizacją igrzysk. Organizacja ta przygotowała również kampanię pod hasłem „przemoc nie jest częścią tych igrzysk”³⁴. Zaangażowanie dwóch kluczowych organizacji pozarządowych zajmujących się problemem łamania praw człowieka wzmacniało zainteresowanie mediów oraz opinii światowej wydarzeniami poprzedzającymi igrzyska olimpijskie w Rio. Warto również podkreślić, iż problem przestępczości i brak bezpieczeństwa w Rio są jednymi z powodów niepowodzenia wcześniejszych prób ubiegania się o prawo organizacji igrzysk przez to miasto w 2004 i 2012 r.³⁵

Obok wzmożonej obecności policji w newralgicznych miejscach oraz zgłaszanej agresji policji względem ludności cywilnej, problematyczna okazała się również rosnąca militaryzacja oraz sekurytyzacja przestrzeni publicznej. W przypadku Brazylii, już wcześniej dało się zauważyć powiązanie między organizacją większych imprez i zwiększonym zainteresowaniem międzynarodowym a intensyfikacją przemocy państwowej, czego przykładem mogą być okupacja militarna faweli Complexo do Alemão podczas szczytu klimatycznego w Rio w 1992 r. oraz zorganizowana akcja policji podczas Igrzysk Panamerykańskich w 2007 r., w wyniku których 19 osób zostało zabitych³⁶. Wydatki na zwiększenie bezpieczeństwa oraz zagwarantowanie płynnego przebiegu imprezy wyniosły 300 milionów amerykańskich dolarów i objęły między innymi zatrudnienie dodatkowych 18 000 policjantów oraz zamontowanie 1700 kamer bezpieczeństwa, co tłumaczono znacznym poziomem przestępczości w Rio³⁷. Działania takie podczas igrzysk oraz wcześniejszych Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej w 2014 r. zwróciły uwagę mediów, wskazując na prawidłowość dostrzeżoną przez Brannagana i Giulianottiego: zintensyfikowanie działań policji w Brazylii wzbudzało więcej kontrowersji i zdawało się odbiegać od „zachodnich” mechanizmów zwiększania bezpieczeństwa podczas masowych wydarzeń. W przypadku Brazylii temat bezpieczeństwa silnie wiązał się z działalnością policji w ubogich dzielnicach i co za tym idzie, łamaniem praw człowieka.

³¹ *Ibidem*, s. 3.

³² Human Rights Watch, *Brazil. Events of 2015*, <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/brazil> (22.03.2018).

³³ A. Talbot, T. F. Carter, *op. cit.*, s. 3.

³⁴ *Ibidem*, s. 8.

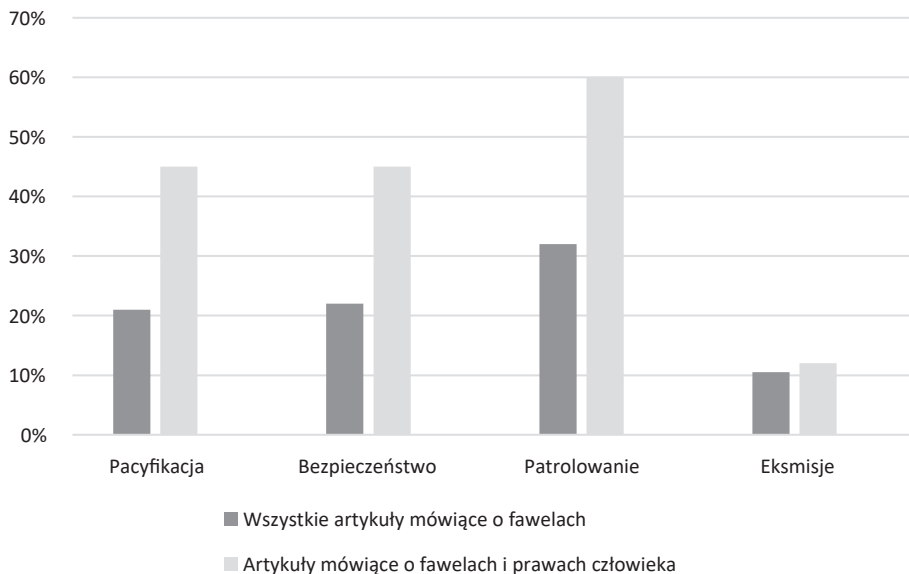
³⁵ J. Boykoff, *Power games: A political history of the Olympics*. London 2016, s. 225-227.

³⁶ M. A. Richmond, J. Garmany, *op. cit.*, s. 629.

³⁷ C. Gaffney, *Mega-events and socio-spatial dynamics in Rio de Janeiro, 1919-2016*, „Journal of Latin American Geography”, no 9, 2010, s. 17.

Wykres 1

Relacje w mediach odnoszące się do przemocy policji oraz problemów mieszkalnych w okresie 2009-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Talbot, T. F. Thomas Carter: *Human rights abuses at the Rio 2016 Olympics: activism and the media*, „Leisure Studies”, (2017), s. 5.

Poziom poparcia społecznego

Czynnikami mogącym osłabiać potencjalne korzyści płynące z organizacji igrzysk były zaangażowanie i poparcie lokalnej ludności. Jej wsparcie wpływa bowiem na postrzegania miasta-gospodarza – im lokalne poparcie jest wyższe, tym lepsze wrażenia osób uczestniczących w wydarzeniu i większa chęć ponownego odwiedzenia tego miejsca. Poparcie to przekłada się również na możliwość sprawniejszej organizacji imprezy, zwiększenie korzyści finansowych i społecznych. Brak wsparcia zaś wiąże się z ryzykiem opóźnień, zamieszek, protestów, które w efekcie odstraszą potencjalnych inwestorów oraz turystów³⁸. Pośród lokalnej społeczności Rio de Janeiro poparcie dla organizacji igrzysk było stosunkowo niskie – aż 60% Brazylijczyków uznało, iż przyniosą one więcej komplikacji i problemów niż korzyści³⁹. Co ciekawe, również wśród brazylijskich polityków nie przeważało pozytywne nastawienie. Ich wsparcie

³⁸ M. C. Rocha, *Support of politicians for the 2016 Olympic Games in Rio de Janeiro*, „Leisure Studies”, 2016, Vol. 35, No. 4, s. 487.

³⁹ A. Castillo, *Corruption and calamity in Rio's Games of exclusion*, Eureka Street, vol 26, No 15, 31.07.2016,

natomiast można uznać za kluczowe dla możliwości finansowania organizacji tak znaczącego przedsięwzięcia, bowiem zarówno finał mistrzostw świata w 2014 r., jak i igrzyska w 2016 r. były w dużej mierze finansowane z środków publicznych. Większość z nich nie oceniała pozytywnie wysiłków rządu zmierzających do sprawnej organizacji igrzysk, a także nie wyrażała pozytywnych oczekiwań dotyczących następstw i korzyści dla Rio de Janeiro po igrzyskach. Największe nadzieje wiązano z korzyściami w turystyce, najmniejsze zaś w dziedzinie środowiska⁴⁰. W badaniu zrealizowanym przez C. Rocha oraz J. S. Fink, wykazano jednak, iż wpływ igrzysk na przemysł turystyczny oraz zwiększenie zainteresowania Brazylią jako kierunkiem turystycznym był znikomy. Autorzy badania uznali to za argument osłabiający dotychczasowe przekonanie o silnym wpływie igrzysk olimpijskich na potencjalne korzyści dla miasta-organizatora, czy szerzej kraju, w którym impreza się odbywa⁴¹.

Co istotne, niskie poparcie dla organizacji igrzysk mogło również przełożyć się na poziom oddziaływania tej imprezy jako narzędzia wizerunkowego w komunikacji na poziomie *people to people*, a zatem na najniższym i jednocześnie bezpośrednim poziomie komunikowania określonych wartości, obrazów czy treści⁴². Istnieje bowiem przekonanie, iż skuteczna dyplomacja publiczna, czy też kreowanie marki narodowej, a szerzej ujmując procesy komunikowania określonych treści, w dużej mierze zależą od zaangażowania samego społeczeństwa⁴³. W sytuacji, gdy społeczność Rio nie podzielała entuzjazmu władz ani nie widziała tych samych co decydenci korzyści płynących z organizacji igrzysk, korzyści wizerunkowe zostały mocno osłabione.

WNIOSKI

Brazylia w ostatnich latach dwukrotnie była gospodarzem najistotniejszych sportowych wydarzeń o zasięgu międzynarodowym: w 2014 r. gościła Mistrzostwa Świata w piłce nożnej, zaś w 2016 r. Rio de Janeiro było miejscem letnich igrzysk olimpijskich. Co ciekawe, organizacja obu tych imprez sportowych nie przełożyła się na poprawę międzynarodowego postrzegania Brazylii. O ile reputacja tego kraju po igrzyskach olimpijskich pozostała niemalże niezmienną (47,5 pkt w porównaniu do 47,6 pkt odpowiednio w 2016 i 2017 r. zgodnie z danymi *Country RepTrak – Most Reputable Countries in the World*), o tyle po mistrzostwach świata w 2014 r. reputacja ta uległa pogorszeniu. W 2014 r. Brazylia miała w rankingu 54,6 pkt. zaś rok później tylko 49,4 pkt⁴⁴.

⁴⁰ C. M. Rocha, *op. cit.*, s. 492.

⁴¹ C. M. Rocha, J. S. Fink, *Attitudes toward attending the 2016 Olympic Games and visiting Brazil after the games*, „Tourism Management Perspectives” 22 (2017) 17-26, s. 23.

⁴² B. Ociepka, *Nowa dyplomacja publiczna – perspektywa teorii stosunków międzynarodowych i komunikowania politycznego*, „Przegląd Strategiczny” 2012, nr 1, s. 132.

⁴³ Zob. K. Pisarska, *The Domestic Dimension of Public Diplomacy – Evaluating Success Through Civil Engagement*, Palgrave Macmillan 2016.

⁴⁴ Reputation Institute, *Country RepTrak – Most Reputable Countries in the World 2017*, s. 36, <https://www.reputationinstitute.com/resources/registered/pdf-resources/2017-country-reptrak-most-reputable-countries.aspx> (20.03.2018).

Wyniki te mogą wskazywać na brak pozytywnego oddziaływania wizerunkowego organizacji renomowanej imprezy sportowej, w analizowanym przypadku letnich igrzysk olimpijskich w 2016 r. Przypadek Brazylii wydaje się być zatem zaprzeczeniem prawidłowości wpływu silniejszej marki – marki igrzysk olimpijskich, na markę słabszą – markę narodową Brazylii⁴⁵, a jednocześnie potwierdzeniem koncepcji miękkiego rozbrojenia – krytyka Brazylii, głównie ze strony organizacji pozarządowych walczących o prawa człowieka oraz mediów międzynarodowych osłabiła możliwy pozytywny wpływ organizacji igrzysk olimpijskich. Sporządzane raporty dotyczące przestrzegania praw człowieka w Brazylii, w powiązaniu z sytuacją najbiedniejszych dzielnic oraz rosnącą przemocą wśród policji, a także uwaga mediów skupiająca się w dużej mierze na tych samych aspektach bezpieczeństwa w Brazylii, miały wpływ na postrzeganie tego kraju. Organizacja igrzysk olimpijskich zamiast pozytywnie oddziaływać na wyobrażenia o Rio de Janeiro i Brazylii przyczyniała się do większego zainteresowania negatywnymi aspektami przygotowań do imprezy (m.in. przesiedlenia oraz postępująca sekurytyzacja).

Dodatkowe elementy uderzające w wizerunek Brazylii dotyczyły natomiast mniej rażących kwestii, jak błędy organizacyjne oraz problemy, z jakimi boryka się Rio, a które wyliczył m.in. artykuł zamieszczony w „National Review”: zanieczyszczenie w Zatoce Guanabara, gdzie odbyły się zawody w żeglarstwie i windsurfingu, obawy związane z przestępczością w Rio, opóźnienia w konstruowaniu obiektów sportowych, które na nieco ponad miesiąc przed rozpoczęciem nie były jeszcze ukończone czy wreszcie problemy finansowe⁴⁶. Podobne obawy można było przeczytać w artykułach ukazujących się na łamach „The Guardian”, między innymi dotyczące zagrożenia wirusem Zika⁴⁷.

Już w trakcie trwania igrzysk zwracano uwagę na kolejne niedoskonałości organizacyjne, związane z działalnością antydopingową – pierwsze igrzyska po ujawnieniu afery dopingowej w Rosji⁴⁸ miały odbyć się ze szczególnym naciskiem na „czystość” zawodników. „The Telegraph” ujawnił, iż w procesie kontrolowania próbek zawodników dostęp do nich miały osoby nieuprawnione, a także zauważalne były błędy proceduralne wynikające ze zbyt małej liczby wolontariuszy⁴⁹. Są to jedynie wybrane przykłady zaniechań organizatorów igrzysk w Rio oraz okoliczności niesprzyjających budowie pozytywnego wizerunku tego miasta i kraju dotyczące efektywnej organizacji tak prestiżowej imprezy sportowej. Wskazuje to również na omawiane wcześniej

⁴⁵ C. M. Rocha, J. S. Fink, *op. cit.*, s. 23.

⁴⁶ J. Geraghty, *The Rio Olympics: Catch the Fever*, August 5, 2016, <https://www.nationalreview.com/2016/08/rio-olympics-problems-brazil-bad-management-turned-olympics-crisis/> (23.03.2018).

⁴⁷ A. Kassam, *Zika virus makes Rio Olympics a threat in Brazil and abroad, health expert says*, „The Guardian”, Thu 12 May 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/may/12/rio-olympics-zika-amir-attaran-public-health-threat>, (23.03.2018).

⁴⁸ A. Duval, *The Russian doping scandal at the court of arbitration for sport: lessons for the world anti-doping system*, „International and European Sports Law Journal” (2017) 16, s. 177-178.

⁴⁹ B. Rumsby, *Rio 2016 Olympics: Anti-doping branded ‚worst’ in Games history*, „The Telegraph”, 17 AUGUST 2016, <https://www.telegraph.co.uk/olympics/2016/08/17/rio-2016-olympics-anti-doping-branded-worst-in-games-history/> (23.03.2018).

elementy istotnie osłabiające potencjalne pozytywne oddziaływanie igrzysk olimpijskich w rozumieniu ich silnej marki oraz reputacji. Organizacja imprez sportowych, w przypadku nieprzygotowania organizatora, jego niekompetencji, a czasem również niezależnych niesprzyjających okoliczności, może zatem przynieść skutek odwrotny do zamierzonego, aktywizując raczej krytyczną prasę i w najlepszym przypadku brak zmian w postrzeganiu i sile marki narodowej kraju, co miało miejsce w przypadku Brazylii. Fakt, iż rażące łamanie praw człowieka⁵⁰, problemy korupcyjne⁵¹ czy finansowe, częściej dotyczą państw niedemokratycznych, a w niektórych sytuacjach również państw rozwijających się, potwierdza przypuszczenie, iż są one bardziej narażone na potencjalne straty wizerunkowe w sytuacji wzmożonego zainteresowania tym krajem przez światowe media, wywołanego organizacją masowej imprezy o takim zasięgu i znaczeniu.

Dr Anna Kobierecka, Katedra Teorii Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Uniwersytet Łódzki (akobierecka@uni.lodz.pl)

Słowa kluczowe: dyplomacja sportowa, igrzyska olimpijskie, wizerunek państwa, miękka siła, miękkie rozbrojenie

Keywords: sport diplomacy, Olympic Games, state's image, soft power, soft disempowerment

ABSTRACT

Sport is one of the tools frequently used by states in the process of their image creation, strengthening their soft power and possibilities of influencing the international environment. One of such methods of reaching those goals is organization of sport mega-events that have an international outreach. The aim of this article is to show the possible negative consequences for a state's image that result from organizing such a sport mega-event. The analysis conducted is based on the example of the Summer Olympic Games in Rio de Janeiro in 2016. The hypothesis stated in the article claims that some forms of sport diplomacy and image creation sport diplomacy that depend on the state's actions can weaken the state's image or at best not influence it in a positive way.

⁵⁰ Zob. Universal Human Rights Index, <http://uhri.ohchr.org/search/guide> (25.03.2018).

⁵¹ Zob. Corruption Perceptions Index 2017, https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017 (25.03.2018).